

Pentru un lexicon medio- și neo-latin privitor la ținuturile românești

ANA-CRISTINA HALICHIAS

Necesitatea elaborării unor instrumente adecvate de informare științifică pentru toate domeniile în care se manifestă creativitatea umană este un adevăr de necontestat. Dezvoltarea fără precedent pe care au cunoscut-o, în ultimele decenii, științele sociale și tehnice a atras după sine apariția unui număr impresionant de asemenea instrumente de lucru în rindul cărora un rol important le revine lucrărilor lexicografice de specialitate.

Cercetarea istoriei patriei, ca fenomen unic și unitar, elucidarea și aprofundarea celor mai importante probleme privind etnogeneza, continuitatea poporului român pe pământul strămoșesc, lupta sa împotriva asupraii naționale și dominației străine, pentru eliberare națională și dezvoltare de sine stătătoare își găsesc argumentele în inestimabilul tezaur pe care îl reprezintă documentele.

În cadrul preocupărilor majore de investigare și cercetare a izvoarelor istoriei medievale și moderne a României documentele latinești ocupă un loc important și aceasta cu atât mai mult cu cât ne aflăm într-una din puținele zone în care s-a scris latinește pînă în secolul trecut.

Dacă în cazul documentelor slavo-române dezideratul existenței unor instrumente de lucru a fost, în parte, îndeplinit¹ nu același lucru se poate spune despre documentele latinești pentru care nu dispunem încă de o ediție critică a tuturor textelor, actelor și documentelor latinești și nici de un lexicon al latinătății românești care să-i pună în valoare originalitatea. Din această cauză, cercetătorii români sînt nevoiți să facă apel la o soluție de circumstanță: utilizarea marelui dicționar — tezaur Du Cange sau a Glossarium-ului medio-latin privitor la Ungaria, editat în 1901 de Anton Bartal, lucrări lexicografice de imensă valoare dar care nu permit decît parțial studierea și înțelegerea izvoarelor latine ale istoriei medii a românilor, în măsura în care este vorba de elemente comune întregii latinătăți europene.

Cît despre *Glosarul de termeni și expresii din documentele latine privind istoria medie a României*, realizat de Institutul de istorie din Cluj în colaborare cu Arhivele Statului, el oferă o bază pentru crearea unei terminologii românești de traducere a materialului documentar latinesc. Deși conține numeroase elemente lexicale specifice latinei medievale de pe teritoriul patriei noastre, unele oglindind organizarea și evoluția unor instituții la care se referă izvoarele documentare, glosarul este departe de a fi o lucrare completă și definitivă. El reprezintă numai un început meritoriu, util tuturor celor ce lucrează cu izvoare latine medievale.

Acționînd în temeiul prevederilor Programului Partidului Comunist Român, al indicațiilor și sarcinilor formulate de secretarul general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la întîlnirea cu istoricii români, în Expunerea la Plenara lărgită a CC al PCR din 1—2 iunie 1982 și în Raportul prezentat la Conferința Națională a Partidului, din 16—18 decembrie 1982, ținînd seama de concluziile rezultate în urma organizării și desfășurării la București a celor două prestigioase manifes-

¹ Damian P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946; G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI)*, Edit. enciclopedică română, București, 1974; Lucia Djamo-Diaconită, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV*, Edit. Academiei R. S. România, București, 1971; *Slava veche și slavona românească* (coordonator Pandeale Olteanu), București, 1975; *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374—1600*, Edit. Academiei R. S. România, București 1981, ș.a.

tări internaționale — al XV-lea Congres mondial de istorie și al XVI-lea Congres de istorie a științei — Direcția generală a Arhivelor Statului și Institutul de lingvistică al Universității București au întreprins demersurile necesare pentru elaborarea unui *Lexicon* al limbii latine medievale, utilizând documentele și tipăriturile referitoare la istoria României. În acest scop, în ziua de 28 decembrie 1981, cele două instituții au stabilit un protocol de colaborare cuprinzând programul de activitate și responsabilitățile ce le revin.

În cadrul măsurilor de natură organizatorică s-a hotărât alcătuirea unui Comitet de organizare al activității format din reprezentanții instituțiilor care și-au dat deja acordul de a participa cu norme științifice la îndeplinirea acestei lucrări (DGAS, Institutul de lingvistică din București, Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, Facultatea de limbi străine din București) și stabilirea de contacte de colaborare cu celelalte instituții de specialitate din Cluj, Iași, Timișoara. Astfel, *Lexiconul* va fi rezultatul eforturilor reunite ale istoricilor, lingviștilor și filologilor — cercetători științifici, arhiviști și cadre didactice universitare. Lucrul colectiv într-un grup însărcinat cu o asemenea realizare este singura cale de creștere și de formare a unei noi generații de buni cunoscători ai limbii latine și ai realităților caracteristice evului mediu românesc.

De altfel, pentru crearea unei puternice școli de medievisti, în care istoricii și filologii își vor ocupa locul lor firesc, Direcția generală a Arhivelor Statului va continua să asigure, în cadrul Centrului de perfecționare, specializarea tuturor celor care vor participa nemijlocit la depistarea și alcătuirea evidenței documentelor latinești existente în Fondul Arhivistic Național.

Întreprindere de durată mai întinsă, alcătuirea *Lexiconului* se va realiza în etape sigure și concrete ca, de pildă, următoarele :

— întocmirea unei liste bibliografice signalactice privind sursele teoretice de informare, dicționarele și glosarele de utilizat, textele de prelucrat ;

- selectarea și descifrarea textelor ;
- fișarea termenilor ;
- confruntarea și verificarea acestora ;
- redactarea finală ;
- valorificarea.

Pe parcursul acestor etape succesive vor rezulta, în mod natural, o serie de lucrări științifice restrinse (articole, note, bibliografii, comentarii). De asemenea, vor fi alcătuite ediții critice ale documentelor importante nepuse încă în circulație prin tipar, precum și ale textelor care nu au decât ediții depășite.

De asemenea, ca etapă intermediară, se vor alcătui glosare cuprinzând termeni specifici diverselor cancelarii de pe teritoriul patriei noastre, în care s-a scris latinește.

Lexiconul medio- și neo-latin din ținuturile românești va completa, cu date lingvistice și istorice, în mod firesc și necesar, *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române*. Totodată el va întregi seria lexicoanelor latinești tirzii elaborate în mai multe țări europene ca : Franța, Italia, Spania, R. F. Germania, Olanda, Suedia, Finlanda, R. P. Polonă, R. S. F. Iugoslavia etc.

Toate aceste rațiuni convergente, de ordin foarte divers, evidentiază, în mod concludent și categoric, necesitatea imperioasă a realizării unui asemenea instrument de lucru de interes național.

Începând cu acest număr, redacția noastră oferă paginile „Revistei Arhivelor” tuturor celor preocupați de problemele latinei medii și tirzii, dornici de a face cunoscute cercetării noastre, dar și publicului larg, rezultatele investigațiilor lor.

PROPUNERI PENTRU UN GLOSAR DE CUVINTE ȘI EXPRESII DIN IZVOARELE LATINE RELATIVE LA ISTORIA ROMÂNIEI

GHEORGHE DUZINCHEVICI

Un început s-a făcut la Cluj. Pentru uzul intern, membrii colectivului de strângere și redactare a corpusului de documente relative la istoria Transilvaniei, cu sediul la Institutul de istorie din Cluj, au alcătuit pe parcursul executării